

RITOÓKNÉ SZALAY ÁGNES

*Jacobus Publicius művei Mátyás király háborúiról
és Vitéz Jánosról*

Az Universitas Histropolitana vonzásában

Már egy évszázada ismert tény, hogy a hispániai származású humanista, Jacobus Publicius két magyar vonatkozású történeti munkát írt: az egyiket Mátyás király háborúiról, a másikat az esztergomi érsekről, nyilván Vitéz Jánosról. Erről a szerző maga beszél egy biztosan 1473 utánra keltezhető, autográf kéziratban, egy másik műve ajánlásában:

[...]e Lusitania decedens [...] statuerim nostrorum atque externorum hominum egregiam virtutem literarum memoria commendare, duo maxima atque aspera bella ab uno invictissimo Pannonie rege Mathia eadem tempestate gesta brevi perscripsi. Quorum alterum aduersum Johannem theucrorum maximum, alterum uero contra Georgium perfidum Boemorum regem gestum est. Nec tamen longe post sapientissimi atque sanctissimi Strigoniensis archiepiscopi preclaram vitam optimosque mores unacum Apollonie regionis situ conscriptos nostris relinquere curavi. Ut plena eius regionis notitia omnia magis magisque in aperto forent.

Az idézett közlés ismert, forrása a Bibliothèque Nationale egy 15. századi kódexe.¹ A két mű önálló tételként a Bibliotheca Corvinianában is helyet kapott.² A művek-ből máig nem került elő példány, létrejöttük körülményeit ezért senki sem kutatta.

Jacobus Publicius mint szerző jól ismert. Kézikönyvei, az *Ars epistolandi*, az *Institutiones oratorie* vagy az *Ars memorativa* a 15. századi német egyetemeken tankönyvül szolgáltak. Nagyon sok másolatuk ismert. Praktikus használhatóságukat a nyomdászok is fölismerték. 1475 és 1500 között ma két tucat kiadásukról tudunk. A kereslettel számoló vállalkozásokra jellemző, hogy a velencei Ratdolt nyomda 1482-es és 1485-ös kiadá-

¹ Paris BN cod. lat. 7809, ff. 2v–3; microfilm: MTAK A 1544/III; kiadás: *Roberti Gaguini epistole et orationes par Louis Thuasne*, Paris, 1903, II, 26; Ludwig BERTALOT, *Humanistische Vorlesungsankündigungen in Deutschland im XV Jahrhundert*, Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und Unterrichts, 5(1915), 20; Uő, *Studien zum Italienischen und Deutschen Humanismus*, hrsg. Paul Oskar KRISTELLER, Roma (Storia e Letteratura, 129), 1975, I, 242–243.

² CSAPODI Csaba, *The Corvinian Library: History and Stock*, Bp., Akadémiai, 1973, No. 559, 560, pp. 338–339; CSAPODI-GÁRDONYI Klára, *Die Bibliothek des Johannes Vitéz*, Bp., Akadémiai, 1984, No. 87, pp. 49 és 31.

saiból még ma is száz példány ismert.³ De Jacobus Publiciusnak mint szerzőnek igazi reneszánszát a 20. századi memóriaelméleti kutatások hozták meg. *Ars memorativája* ugyanis képek segítségével könnyíti az alfabetizálás emlékezetbe rögzítését. Ezt a találmányát van, aki Federico da Montefeltro studiolióinak ismert intarziás ábrázolásaival rokonítja.⁴

Hogyan illeszthető a nyilvánvalóan oktatási célokra készült jegyzeteket produkáló szerző művei közé a két vizsgálandó történeti tárgyú elbeszélő írás? Hogy ezt megértjük, vissza kell mennünk időben és térben is oda, ahol és amikor Publicius kortársai az Alpokon innen a *studia humanitatis*t terjeszteni kezdték. Kortárs biográfia írása ugyanis csak az ő körökben képzelhető el. Vissza kell mennünk Heidelbergbe 1456. július 15-ére. Ekkor tartotta ott Peter Luder egyetemi programbeszédét arról, hogy a humanista stúdiumokat germán földre kívánja átplántálni. Hogy erre mi készítette, azt ő maga mondta el hallgatóságának. Fiatalkorának vándorló kedve ösztönözte arra, hogy miután ezen az egyetemen megismerte a logika tudományának szillogisztikai bonyolultságát, hegyen-völgyön át elhagyja Germániát. Egyenest Rómába ment, majd innen Velencébe. Innen is tovább, meg sem állt Nagy Sándor szülőföldjéig. Visszatérve bejárta Itáliát „nutricem omnium scienciarum antiquissimam”. Látogatta az egyetemet Padovában. De leginkább Guarino ferrarai iskolájában gazdagította ismereteit. A bemutatkozó beszéd mintáját is, tudományát is a ferrarai mestertől vette. Húsz év vándorlás után, öregedve, őszülő fejjel, valóban elsőként vállalkozott arra, hogy Itáliából hozott tudományát a heidelbergi egyetem hallgatóival megismertesse. Tudományt hozott, de papírt nem. Tanúsítvány nélkül, azaz egyetemi fokozat nélkül ez az egyetem sem és semmilyen más egyetem sem fogadta be tanárai közé. Heidelberget ugyan, különösen az 1452-es reform után, toleráns intézménynek tartották, mégis Luder tervezett programbeszédét előzetes átvizsgálásra a kar vezetősége bekérte. Nem ok nélkül. Ebben ugyan még visszafogottan szólt a latin nyelv állapotáról Germániában. Nem úgy órahirdetményében, ahol a „latinam linguam iam pene barbariam versam” restaurációját ígérte. Közleményében büszkén vallja, hogy Frigyes herceg utasítására, és főleg anyagi támogatásával tartja óráit, vagyis udvari familiáris.

Hogy mit tanított, azt éppen órahirdetményeiből tudjuk: Horatiust, Valerius Maximust, Terentium és Senecát olvastak. Ez utóbbit nem sok sikerrel, mert ez a szerző „mentes multorum perterritus”. Ezért legközelebb Ovidius *Ars amatoriája*val próbálko-

³ Az adatok forrása: *The Incunabula Short Title Catalogue*, British Library, UK; <http://www.bl.uk/catalogues/istc/>.

⁴ A követhetetlen terebélyesedett irodalomból csak néhány cím: Frances A. YATES, *The Art of Memory*, London, Routledge, Ark, Repr., 1984, 82, etc.; Sabine HEILMANN-SEELBACH, *Ars and Scientia: Genese, Überlieferung und Funktionen der mnemotechnischen Traktatliteratur in 15. Jahrhundert*, Tübingen, Niemeyer, 2000, 116–121; Robert KIRKBRIDE, *Architektur and Memory: The Renaissance Studioli of Federico Montefeltro*, Columbia, UP, 2009, passim; KISS Farkas Gábor, *Ars memoriae a 15–16. századi Magyarországon = Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*, szerk. BALÁZS Mihály, GÁBOR Csilla, Kolozsvár, Egyetemi Műhely, 2007, 25–27.

zott. Ezek az órahirdetmények, „intimatio” néven emlegetik őket, csak az *Artes facultas* előadásait népszerűsítették. A többi karok anyaga, órarendje elfogadott volt. Luder meghívói nem csábították a hallgatóságot. A fenyegető járvány meg a diákok érdektelensége miatt 1460-ban Ulmban, majd Erfurtban próbálkozott új tudományával. Innen Lipcsébe ment tovább 1462-ben. Még mindig mint „divi Friderici secretarius” tartotta óráit. Itt is sikertelenül. Vergilius *Bucolicá*jának olvasását kétszer is kitűzte, de nem akadt hallgatója: „puto poetas ob profundissimam multorum ignoranciam sperni et pro nihilo reputari aut vero a regentibus iuvenibus dissuaderi”. Az ifjúságnak ezek a mindenkori hangadói ennél többet is tettek, letépték hirdetéseit, és gyalázkodó föliratokat ragasztottak ki ellene. Ezekre az őszülő mester ugyanolyan stílusban válaszolt. Csak egy nyarat töltött Lipcsében, mégis erről az időszakról tudjuk a legtöbbet. Itteni szereplésének emlékeit tanítványaitól több kézirat is őrzi, közöttük van Hartmann Schedelé is. Végül is belátva, hogy gradus nélkül nem boldogul, Luder visszament Padovába, hogy korábban megkezdett tanulmányait befejezze. Ott 1464-ben Germánia ötvenéves vándor humanistáját orvosdoktorrá avatták. Új diplomájával iratkozott be a nemrég alapított bázeli egyetemre. Itt végre biztos talaj volt a lába alatt, az egyetem tanárai közé fogadta, és mint városi fizikus is alkalmazást nyert. De hamarosan itt is elfogytak hallgatói. Az Európa majd minden egyetemén dúló háború a két filozófiai irányzat, a *via antiqua* és a *via moderna* között ide is elért, és békétlen helyzetet teremtett a tanárok és a diákok soraiban is.⁵

Európa térképén szerencsére akadt még új egyetem: a Mátyás király és Vitéz János alapította pozsonyi, az Universitas Histropolitana. A frissen meghívott tanárok között itt találjuk a csak keresztnévvel említett *Petrus doctor arcium et medicinæ* is 1467-ben. Azonos-e ő Petrus Luderrel? Biztosan, mert éppen ebben az időben tűnt föl tanítványával, Heinrich Gundelfingennel együtt Leonhard Huntzpichler környezetében. Ez utóbbi meg az a bécsi domonkosrendi tanár, aki mint régi barát Vitéz legfőbb támasza volt a pozsonyi egyetem alapítása körüli gondok eloszlatásában.⁶ Valamennyien ugyanekkor voltak kapcsolatban a tudományt pártfogoló tiroli Habsburg Zsigmonddal is.

⁵ Wilhelm WATTENBACH, *Peter Luder, der erste humanistische Lehrer in Heidelberg*, Zeitschrift für Geschichte des Oberrheins, 22(1869), 33–127; Frank E. BARON, *The Beginnings of German Humanism: The Life and Work of the Wandering Humanist Peter Luder*, Diss., Berkeley, Univ. of California, 1966. (Másolatot kaptam a szerző engedélyével, a közvetítést Moravcsik Editnek köszönöm.); Uő, *Peter Luder* = VL, 5, 1985, 954–959; Uő, *Peter Luder = Deutsche Dichter der frühen Neuzeit (1450–1600); ihr Leben und Werk*, hrsg. Stephan FÜSSEL, Berlin, Schmidt, 1993, 83–95.

⁶ Johannes VITÉZ DE ZREDNA, *Opera quæ supersunt*, ed. Iván BORONKAI, Bp., Akadémiai, 1980 (BSM-R Ae S. n. 3), 221; Isnard W. FRANK, *Das Gutachten eines Wiener Dominikaners für die Universität Pressburg aus dem Jahre 1467*, Zeitschrift für Ostforschung, 16(1967), 418–439; Helmut REINALTER, *Der Wanderhumanist Peter Luder und seine Beziehungen zu Herzog Sigmund von Tirol*, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 26(1973), 148–167; KLANICZAY Tibor, *Egyetem Magyarországon Mátyás korában*, ItK, 94(1990), 582; BARON, *Peter Luder... i. m.*, 85–86.

Luder az új környezetben régi ismerősként üdvözölhette hajdani itáliai diáktársát, Janus Pannoniust. Mindketten a ferrarai Guarinót vallották mesterüknek. Luder erről így írt:

Primus ego in patriam deduxi vertice Musas
Italico mecum, fonte Guarine tuo.⁷

Janus hasonlóképpen:

Primus ego Eridani patrium de gurgite ad Histrum
Mnemonide Phoebo ducam comitanta sorores.⁸

Mindketten Vergiliust követik:

Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas.⁹

Luder is, Janus is, ki-ki a maga környezetében vallhatta magát elsőnek, és ugyanakkor mint poéták a nagy mintakép, Vergilius nyomát kívánták követni. Föltételezhetjük, hogy Európa nagy vándor humanistája itt végre az őt megértő környezetre és hatalmas pártfogókra talált. Ennek emléke őt kísérő tanítványának, Heinrich Gundelfingennek két himnikus magasztaló verse Vitéz Jánoshoz és Janus Pannoniusához. Szövegük nem maradt fenn, csak Janus válaszverseit ismerjük 1470-ből.¹⁰ Nem rajta múltott, hogy itt se járt szerencsével. Ez az év éppen a Vitéz–Janus összeesküvés éve, amely tragikus véget vetett az Universitas Histropolitana lendületes indulásának. Luder ismét továbbmenni kényszerült. Még ebben az évben beiratkozott a bécsi egyetemre. Van hír arról, hogy ott Cicero műveit olvastatta, de az artisták fakultása nem fogadta be tanárai közé. Tanítványa, Hartmann Schedel szerint Bécsben halt meg 1472-ben.¹¹

⁷ WATTENBACH, *Peter Luder...*, i. m., 60.

⁸ Janus PANNONIUS, *Silva panegyrica ad Guarinum Veronensem*, 651–652; J. P., *Poemata*, Traiecti ad Rhenum, I, 37, és 319. és ismert sírverse: *Hic situs est Janus, patrium qui primus ad Histrum / duxit laurigeras ex Helicone deas = Iani Pannonii opera quae manserunt omnia*, II, *Elegiae*, ed. Julius Mayer, Bp., Balassi, 2014, 415.

⁹ *Georgica*, III, 10–11.

¹⁰ Janus PANNONIUS, *Ad poetam Henricum Germanum* (1470): *Henrice nostri quando praeclaras voles cantare / laudes praesulis; Uő, O novem cultor iuvenis dearum / patrius cui non generosa Rhenus / sed Meduseae liquor Hippocrenes / ore rigavit. = Iani Pannonii opera quae manserunt omnia*, I, *Epigrammata*, ed. Iulius Mayer, Bp., Balassi, 2006, No. 452, 453, pp. 257–260.

¹¹ Alphons LHOTSKY, *Die Wiener Artistenfakultät 1365–1497*, Sitzungsberichte d. Österr. Akad. Wien, Phil.-Hist. Kl., 247 Bd., 2 Abh., Wien, Böhlau Nachf., 1965, 178; BARON, *The Beginnings...*, i. m., 158–160, 164: (Hartmann Schedel:) „Anno iamscripto (1472) mortem obiit Petrus Luder meus primus preceptor artis humanitatis, poesim professus medicineque doctor.”

Peter Luder nem az egyetlen, de kétségkívül az első, aki arra vállalkozott, hogy az Itáliából hozott új tudományt az Alpokon innen az egyetemeken sikerrel, de ekkor még inkább sikertelenül elterjessze. Társai Germániában ugyanilyen keserves pályát mondhattak magukénak. Luder föltűnése az Universitas Histropolitana elfogadott tanárai között azt jelenti, hogy az alapítók szándéka szerint ez az egyetem már indulásakor otthont adott volna a *studia humanitatis* tanításának, és erről az akkori tudós világ rögtön tudomást is szerzett.

Amiről eddig szó volt, az előzmény és terepismeret kitűzött témánk, Jacobus Publicius történeti munkáinak megközelítéséhez. Publicius is lelkes terjesztője volt az ókori, addig kevésbé forgatott irodalmi művek tanulmányozásának, de az ő személye eddig valahogyan kevesebb figyelmet kapott. A humanizmuskutatás ugyan 1915-től ismerhette az ő órahirdetményeit is, amelyeket Ludwig Bertalot Luderéival együtt publikált, de ezek is csak jóval később részesültek figyelemben.¹² P. O. Kristeller, Bertalot munkásságának nagy tisztelője és hagyatékának gondozója figyelt föl először az *Iter Italicum*-ban is regisztrált kéziratokra. Különösen azt találta föltűnőnek, hogy a magát Florentinusnak nevező Jacobus Publicius kézírataival leginkább németországi gyűjteményekben találkozott. Firenzei kötődését viszont egyáltalán nem sikerült földerítenie. Utóbb megoldódott a rejtély, Publicius ugyanis Hispániában született, származását maga kozmetikázta.

Más oldalról keltette föl a rejtélyes szerző Agostino Sottili érdeklődését. Sottili évtizedeken keresztül a német diákok és az itáliai egyetemek kapcsolatát kutatta. Utóbb a németországi Petrarca-kéziratok számbavétele során észrevette, hogy ezek gyakori előfordulásai valamely módon kapcsolódnak Jacobus Publicius tevékenységéhez.¹³ Ma Kristeller és Sottili egymást gyarapító kutatásai következtében Publicius élete és munkássága jól ismert. A végeredmény Sottili Jacobus Publiciusról 1985-ben publikált kismonográfiájában olvasható.¹⁴ Hogy a következőkben a témát mégis elővesszük, az azért történik, mert Bertalot és Sottili is csak egy-egy lábjegyzetben tesznek említést a szerző két ismeretlen történeti művéről.

Amit ma már tudunk az az, hogy Publicius hispániai származású volt. Első évszámhoz köthető adatunk róla: 1458. Ekkor el kellett hagynia a toulouse-i egyetemet, mert vitába keveredett valenciai származású honfitársával, Johannes Serrával valami retorikai kérdésben. Ezután csak 1464-ben hallunk megint róla. Ekkor szerepel a louvaini

¹² BERTALOT, *Humanistische...*, i. m., 231–232; Paul Oskar KRISTELLER, *Renaissance Manuscripts in Eastern Europe*, *Renaissance News*, 12(1959), 90; Uő, *Studies in Renaissance Thought and Letters*, II, Rome, Ed. Di Storia e Letteratura, 1985, 153. Sok tanulmányában említi ezeken kívül is.

¹³ Augustino SOTTILI, *Note biografiche sui petrarchisti Giacomo Publicio e Guiniforte Barzizza e sull'umanista valenziano Giovanni Serra = Petrarca 1304–1374: Beiträge zu Werk und Wirkung*, hrsg. Fritz SCHALK, Frankfurt am Main, Klostermann, 1975, 272–286; Uő, *Giacomo Publicio „Hispanus”, e la diffusione dell’Umanesimo in Germania*, premessa di Francisco RICO, Barcelona, Univ. Autònoma, Fac. de Letras, 1985. A kötet másolatát Kiss Dánielnek köszönöm.

¹⁴ BERTALOT, *Studien...*, i. m., 242–243; SOTTILI, *Giacomo Publicio...*, i. m., 37.

egyetem matriculájában mint „oratorie professor et medice artis doctor Florentinus”. Ezt megelőzően járhatott Itáliában és ott szerezte meg a doktori címét is. Ettől kezdve találjuk neve mellett a „Florentinus”-t. Egy tulajdonában lévő kódexbe pedig így írta be magát: „M. Jacobus Publicius Florentinus, Italus et Latinus”.¹⁵ Sottili szerint ez valamilyen saját magának adományozott „patente di nobilità umanistica”.¹⁶ Ezután az egyetemi matriculák segítségével követhetjük utazásait. 1466-ban Erfurtban, 1467-ben Lipcsében, 1468-ban Kölnben és Bécsben, 1469-ben Krakkóban, 1470-ben Baselben, majd ismét Lipcsében találjuk. Csak Bécsben áll neve mellett „Hyspanus de Urbe Salamantini”. Itt talán kérték a papírjait vagy ismerőssel találkozott, aki előtt csak az igazat vallhatta. Feltételezhető, hogy 1468-as bécsi és 1469-es krakkói útja között járt Magyarországon. Ez a pozsonyi egyetem indulásának ideje. Tény, hogy Mátyás király mellett Vitéz János esztergomi érseket is megtisztelte irományával. Ez azt valószínűsíti, hogy az Universitas Histropolitana elveszett matriculájában is szerepelhetett a neve. Mivel semmi nyoma, hogy Luderékkal kapcsolatban lett volna, csak arra gondolhatunk, hogy a magyarországi kirándulásra az új egyetem híre, az itteni érvényesülés lehetősége vonzotta. Meg talán további útjaihoz remélt, meg kapott is támogatást. Az 1470-es évek elején, rövid időre, hazatért Hispániába. Majd ismét útra kelt, ezúttal Galliába igyekezett. 1474-ben fölkereste Pierre de Lavalt, Anjou René sógorát, az újonnan kinevezett reimsi érseket. A főpapnak átnyújtotta a Laval családról írt „panegyricusát”. Ennek ajánlásában említi, ahogyan a bevezetőben idéztem, azt, hogy a jövőben kiváló emberekről fog írni, úgy, ahogyan azt Mátyás király háborúiról és az esztergomi érsek életéről már megtette.¹⁷ Hogy ezeket a műveket mellékelte volna, annak nincs nyoma. Referenciának ennyi is elég lehetett, és amit remélt, azt megkapta. Ezt abból gondoljuk, hogy 1475-ben Toulouseban nyomtatásban megjelentette a bevezetőben említett *Ars memorativá*ját. Hamarosan követte ezt egy párizsi kiadás is. Utolsó adatunk Publiciusról az ezt követő évtizedből való. A francia király hajdani diplomatáját, Robert Gaguin akarta fölkeresni. Verses ajánlkozása nem, csak az idős humanista neki címzett válaszverse ismert.

Publicius hat év alatt járta végig a német egyetemeket. Néhol csak egy fél év jutott a tanításra, útjára mégis nagyon sok kézirat emlékeztet. Ezek tanítványainak jegyzeteit vagy azok másolatait tartalmazzák. Fönmaradtak órahirdetményei is. Ezek ugyanúgy tanúsítják a cédulaháborút, mint azt Ludernél láttuk. Mit tanított? Mindenekelőtt saját praktikus kézikönyveit, amelyekről a bevezetőben volt szó. Az ókori szerzők közül Vergiliust, Horatius *Ars poeticá*ját, Cicerót meg Terentiuszt. Az újabbak közül az *Ilias Latinát*, Nagy Szent Vazult, Szent Jeromost és a *Griseldis históriát*, persze latinul. A tananyagban szerepelt modern episztolagyűjtemény is. Például olvasták Aeneas Sylviusnak sokszor idézett levelét Habsburg Zsigmondhoz a latin nyelv ismeretének fontos-

¹⁵ Wilhelm SCHUM, *Beschreibendes Verzeichniss der Amplonianischen Handschriften: Sammlung zu Erfurt*, Berlin, 1887, 607–608, cod. quart. 363. A bejegyzés nyilván még doktorátusa előttről való.

¹⁶ SOTTILI, *Note biografiche...*, i. m., 272.

¹⁷ Lásd az 1. jegyzetet.

ságáról. De szerepelt az Eurialus és Lucretia-történet is mint példatára az episztoláírásnak. Publicius tananyagában az újdonság Petrarca műveinek tanulmányozása volt. Minden említéskor a költő *poeta laureatus* címét is szerepeltette. A jelenség mögött nem nehéz föltámasztani, hogy Publicius számára is ez volt a vágyott, de el nem ért elismerés. Petrarca neve nem volt ismeretlen a németországi egyetemeken. A neki tulajdonított *Ars punctandit* már korábban is tanították. Publicius ezen kívül, egyéb művei mellett, Petrarcanak a leveleire fordított nagy figyelmet. Különösen azokra, amelyek az *orator* vagy a *poeta* képzésének szükségességét tárgyalják. Rendszeresen szerepelt óráin az „Animi cura philosophum querit, eruditio lingue oratoris est propria” kezdetű levél (Fam. I 9). Ez Ciceróra és Horatius *Ars poetica*-jára támaszkodik. Alaposan és sokszor tárgyalták Petrarcanak a „sanctissima peregrinatio”-ról írott levelét (Fam. IX 13), amely Philippe de Vitry költőhöz és komponistához szól. Fő mondanivalója éppen a poétát célozza meg azzal, hogy a nemes és fölfelé törekvő lélek sajátja megismerni távoli vidékeket, az ott élő emberek szokásait, mert „experientia doctos facit [...] mater est artium”. A magyarázat során különös hangsúlyt kapott az „intolerabilis mollities”, mert ez az akadály, rendszerint, az utazásnak. Nem kétséges, hogy Publicius a vele született vándorlásra készítetéshez Petrarcanál megtalálta az ezt magyarázó ideológiát. Hogy hatott tanítványaira, azt éppen a peregrinációt ajánló levél magyarázatait legrésztesebben tartalmazó kézirat bizonyítja, amelyben a szöveghez több *accessus* is találunk.¹⁸ Ez a kézirat Hieronymus Münzeré volt, aki később maga is nagy utazást tett Európa nyugati felén.¹⁹ Talán nem véletlen, hogy feljegyzései éppen az ibériai félsziget nevezetességeiről, lakóinak szokásairól tudósítanak a legrészletesebben. Münzer a Schedel-krónika munkatársa is volt, ami ugyancsak a megismerhető világgal kapcsolatos ismeretek iránti igényéről tanúskodik.

A megismert életpályába itt valahogyan bele kellene illeszteni Publicius két magyar vonatkozású történelmi művét. Csak föltételezzük, hogy hirtelen összetakolt irományokról lehetett szó. A szerzőnek ideje sem, és affinitása sem volt forrásművek összegyűjtéséhez. Árukkodó, hogy a legyőzött török császárt Johannesnek nevezi. Ez talán azt bizonyíthatja, hogy az átnyújtott művekről nem őrzött magánál másolatot. Amit itt Magyarországon alkotott, az leginkább a laudáció vagy aduláció műfajába illeszthető. Ilyen a Laval családról készült mű is, amely ma is olvasható. Történeti közlés ebben csak annyi, hogy eredetüket Nagy Károlyig vagy Lajos királyig tudják visszavezetni. A szöveg többi része rétori teljesítmény.

Az elveszett művekről szóló híradás annyiban mégis figyelemre méltó, hogy tanúsítja Jacobus Publicius magyarországi útját. Ha ezt összekapcsoljuk a Peter Luder és a Henricus poétáról közölt adatokkal, akkor bizonyossá válik, hogy az Universitas Histro-

¹⁸ Francesco PETRARCA, *Le familiari*, ed. Vittorio ROSSI, I, Firenze, Sanzoni, 1933, 45–48; II, 1934, 246–256; SOTTILI, *Giacomo Publicio...*, i. m., 24–29.

¹⁹ Münzer terjedelmes itineráriuma csak Hartmann Schedel másolatában maradt fenn: München, BSB Clm 431.

politana megalapítása pillanatától fogva beletartozott az európai egyetemek hálózatába. A jövő-menő tanárok itt találkoztak még, Európa keleti határán, a latin nyelvet értő és használó közönséggel, és legfőképpen a *studia humanitatis* megbecsülésével.

Mielőtt végleg lemondanánk arról, hogy valaha is szívesen és érdeklődve kézbe vegyük Publicius magyar vonatkozású műveit, vegyük kézbe újra legalább a Vitézről írt sorait:

sapientissimi atque sanctissimi Strigoniensis archiepiscopi preclaram
vitam optimosque mores unacum Apollonie regionis situ conscriptos
nostris relinquere curavi. Ut plena eius regionis notitia omnia magis
magisque in aperto forent.

A szöveg kiadásában Bertalot az *Apollonie régiót*, kérdőjellel ugyan, de *Poloniére* javította. Pedig ott a szerző szerint valóban *Apollonie* áll. Publicius itt a tyantai Apollónioszra emlékeztet, aki az ismeretek megszerzéséért elment az ismert világ végéig, sőt még azon túl is. A mondat Jeromos 53. levelére utal.²⁰ Ebben az egyházatya a peregrináció fontosságáról ír, és azt a példák sokaságával, a tyantai Apollóniosszal is illusztrálja. Ez a levél is szerepelt Publicius tananyagában. A Vitéz-szöveg folytatása: „ut plena eius regionis notitia omnia magis magisque in aperto forent” már Petrarcára utal, a tőle tanultakra, a peregrináció hasznosságát illetően. Egyetlen mondatba foglalta itt össze Publicius mindazt, amit tanított, és amit élete során, úgy tűnik, kedve szerint, követett is. A messzi latin földről jött arra a vidékre, ami neki már a világ végét jelentette. Itt pedig igyekezett kíváncsi szemmel körülnézni, a látottakat és hallottakat föl is jegyezni és azokat ismertté is tenni. Ezek között olyan közlések is lehettek, amelyek gyarapítanák a korra vonatkozó ismereteinket. Ezért mégiscsak kíváncsatos volna, hogy valahol, egy kézírathalmaz mélyéről Jacobus Publicius Magyarországot illető művei napvilágra kerüljenek.

²⁰ *Hieronymi epistulae*, rec. Isidorus HILBERG, I, Vindobonae, Lipsiae, 1910 (CSEL, 54), 442–465; BERTALOT, *Humanistische...*, i. m., 231.